

వసుచరిత్ర -

262
375

సంగీత సాహిత్యములు

(సాహిత్యోపన్యాసాలు - XI)

(8-7-1973 నాడు హైదరాబాద్‌లో జరిగిన ఉపన్యాసాలు)

ప్రచురణ:

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

కళాభవన్

హైదరాబాద్ - 4

సర్వస్వామ్య సంకలితము
జూలైకూర్పు - 1974

వెల రూ. 1 - 00

ముద్రణ :
నాట్యకళ ప్రెస్,
ఖైరతాబాదు, హైదరాబాదు-500004.

వసుచరిత్ర - నృత్య గీతాది కళావిశేషములు

శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు

అడుగు వెట్టదు నవ్య హరిచందన లతాంత
సరణివైగాని యీ యరుణ చరణ-
కేలనంటదు కోరకిత పారిజాత వ

ల్లరిగాని యీ యతిలలిత బాహ-
తనువు శేర్పదు నవోదార మందార మం
జుల శయ్యగాని యీ సురభిళాంగి-
పెదవిశేర్పదు కల్ప పృథివీఫలసంత
తియెగాని యీమోవి తీవులాడి

గురుకుల క్రమాయాత మీ గిరిజ చల్ల
దనము, జననైక రూఢమీ తటిని పట్టి
సరస గంభీర భావంబు, సహజ సిద్ధ
మీ నలిన సోదరిమణి మేనితావి.

పై వద్యము మంజువాణిది; వసురాజును-నర్మసఖుడును శ్రోతలు.
మంజువాణి సుంపత్పగల్భ మాత్రమేగాదు; పురుషులకన్నను ప్రగల్భ.
ఇందులో-గిరికాదేవి సౌందర్య సౌకుమార్యాదులు వర్ణింపబడినవి. ఆమెకు
నాల్గు 'విశేషణములు;' గిరిక 'యరుణచరణ' 'అతిలలిత బాహ' 'సురభిళాంగి'
'మోవితీ పులాడి' ఈ సరకులన్నియు-సాధారణముగా కవిత్వపు బజారులో
దొరుకునవే. వీనికి మనమంత ఆశ్చర్యపడవలసిన పనిలేదు ఎట్లని గోడుగులు
గల గిరికాదేవి-హరిచందన వృక్షముయొక్క చిగురుటాకులతో గూడిన
చారిమీదనేగాని-యడుగువెట్టదట..! అనగా నేమి? ఆమె పాదములు పల్లవ

ములకంటెను—సుకుమారములు; పల్లవనిచిత పథములలోగాని యామె నడువజాలదని యర్థము. “ఆరుణ చరణ” అనుటచే—నడుగులెర్రని లేజిగురు టాకులవంటి వనియు నొక భావము. చిగురుటాకులకుఁ జిగురుటాకులతోనే పొత్తు గుదిరినది పాపము!

“అతిలలిత కాహ”- యొక్కప లలితములైన కాహువులు గలది. కనుకనే—యామె, కోరికిత పారిజాత వల్లరినివప్పఁ దక్కిన వానినిఁ గేల నంటదు. పారిజాతపుఁ దీగెకంటె—నామె చేతులెక్కువ మృదువైనవి. అందుచే యాతీగలనే గిరిక ముట్టను; “అతిలలిత” యను విశేషణము రెంటికి నన్వయించును ఆమె పారిజాతవల్లరి నెందుకంటును? దానికి సమాధాన మక్కడనే యున్నది. అది కోరికితము; అందుచే “మొగ్గలు గిల్లుట”- కని యుత్తరము. పుష్పావచయము ప్రబంధనాయికలకొక విలాసము గదా!

“సురభిళాంగి” వాసన లొలుకుచున్న దేహము గలది; అగుటచే సన్యోదార మందార మంజుల శయ్యలందే మేనుసేర్చును. ఆమె శరీరము మందార పుష్పముల కన్నను మృదువైనది. కనుక మందార పుష్పశయ్యనే గాని పరుండదట! “సురభిళ” శబ్దముచే నిచటఁ పుష్పములు సూచితములు. తదనుగుణముగా మందార శబ్దముచేతను వాని పుష్పములే గ్రాహ్యములు; పుష్పలవంటి శరీరమునకుఁ బుష్పలతోడి పొత్తే యుచితమని భావము.

‘మోవిశీపులాడి’ పెదవి యొక్క తియ్యదనము గలది; అది కల్ప వృధీవీజ ఫలసంతతినే కాని పెదవి చేర్పదట; అనగా ననుభవింపదనుట! రెండు శీపులకు సంస్కరము మంచిదే గదా!

పై పాదములలో దేశతా వృక్షము లై డింటిలో నాల్గు చెక్కలది నవి; హరిచందన, పారిజాత, మందార, కల్పములు; సంతాన వృక్ష మెందుకో తప్పించికోన్నది. క్రమము దప్పక, పల్లవిత, కోరికిత, పుష్పిత ఫలితత్వములను వచించినాఁడు ఇంత మాత్రమే గాదు చిగుళ్ళకును పాదము లకును ఆరుణ్యము సామాన్య ధర్మము. అందుచే ‘ఆరుణచరణ’ అన్నాఁడు. వల్లరికిని, కాహువునకును లాలిత్యము సామాన్యధర్మము. కనుకనే ‘అతిలలిత కాహ’ యనుట. మందార శరీరములకు, సౌరభ్యము సామాన్య మగుటచే

'సురభిశాంగి' యైనది; కల్పఫలములకును, మోవికిని, సామాన్య ధర్మముగాఁ దీపిని గైకొన్నాఁడు. బహి సాభిప్రాయములైన విశేషణములు. గిరిక చల్ల దనము అనగా సౌమ్యభావము. గురుకుల క్రమాగతమట! గొప్పవంశము నుండి వచ్చినది. తండ్రీ తాతలచాటి యాస్తియిని తాత్పర్యము. హిమ వంతుడు శీతవగము గదా! ఈ 'తటిని పట్టికి' సరసత్య గాంభీర్యములు పుట్టుక తోడనే వచ్చినవి. 'జలమయత్యములో' పని యర్థాంతరము. గిరిక మేనితావి 'సహజ' సిద్ధము; అనగా స్వభావసిద్ధము సహజము అనఁగాఁ దోడబుట్టినవి. పద్మములు; వాని నుండి యెర్పడినదనియు నొకయర్థము. పద్మినీ జాతుల దేహాయస్థి నుండి తమ్మితావులు ఘుమ్మరనుచట! గిరికది పద్మనీజాతి యని సూచించుచున్నాఁడు. ఈ నాల్గు పాదములందును, సమృద్ధి మద్వర్ణన యున్నది గనుక, యుదాత్తాలంకారము.

వై వానిలో దేవ వృక్షములనే యెంచుటామె యాభిజాత్యము నకు గుర్తు. వల్లవములడుగులు; కోరకములు కోమాంచములు; వల్ల రి కరీరము; మందార పుష్పములలోని, సౌకుమార్య సౌగంధ్యము లామె గాత్రమున కున్నవి. 'మోఁతీపు' కల్ప వృక్షఫలముల తీపివంటిది. గిరికపెదవి యెఱ్రనిది; కల్పవృక్షఫలములు కోరి కొన్న రంగులో నుండును అవి గూడఁ దత్కల్పములే. ఇవన్నియును విర్యుఙ్గరి సౌందర్యములు; ఈ యందములు, సాదృశ్యమునఁ బర్ణపసించుచున్నవి. ఈ పద్యములోని విశేషణములు సాభి ప్రాయములగుటచేఁ బరికరాంకురాలంకారము. చాలని దానికి "లతాంత" మనగాఁ "జీగురు టాకు" అనుటకు గొంత వ్యుత్పత్తిగావలెను.

వై పద్యములో నింతవిశేషమున్నది. ఇట్టిదే యీ క్రిందిపద్యము.

"మోహాపదేశతమో యుద్రితములైన

కనువమ్ముల హిమాంబు లునువరాదు

శ్రమ బింబు తారకాగమఖన్న కుచకోక

ములఁ బండ్రనామంబు దలఁపరాదు

శీర్యదాశావృంత శిధిలి తాసులతాంత

మసియాడ వీవనల్ విసరరాదు

పటుతాప పుటపాక పరిహీనతను హేమ

మింక వల్లవ పుటా ర్చిడగ రాదు

లలన శానంగకీలి కీలాకలాప

సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ

పూరిత స్నేహపూరంబు పొంగిపొరల

చల్లని పటీర సలిలంబు చల్ల రాదు

—గిరికాదేవి మూర్ఛవోయినది. ఆమెకుఁ చెలికత్తె లుపచారములు సేయు చున్నారట! మన కిట్టి మూర్ఛలు దెలియవు లెండు. ఇది ప్రబంధనాయికల గొడవ. మనము చదివి లొట్టలు వేయవలసినవి. అంతే, ప్రణయ మూర్ఛలు వచ్చినప్పుడు సాధారణముగా—ప్రబంధనాయికల కేమి సేతురు? మొగముపై బన్నీరు చల్లుదురు; కుచమండలమునఁ గర్పూరము రాతురు; విసనకర్రలతో విసరుదురు. చిగురుటాకులే పాన్పుగాఁ బఱచి—పవ్వళింపఁ జేతురు.

ఇంకను మత్తు దిగకున్నచో—శరీరమంతయుఁ జందనపు నీరు జిలుకరింతురు. ఇది ప్రణయమూర్ఛకు వైద్యము. గిరికాదేవి కీయుపచార ములు సేయరాదనుచున్నారు 'డయాగ్నైట్లు' చేసిన కొందరు చెలికత్తెలు. ఎందుకు? వారి కారణములివి మోహమనెడు చీకటి ముసరుకొన్నది. మోహము నల్లగా నుండునని కవి సమయము. ఆమె కనుదమ్ములు ముకుళించినవి. పద్మములవైఁ బడిన మంచునీరు దానిని నాశమొనర్చును. దీనినే కాళిదాసిట్లన్నాడు.

అథ వా మృదువస్తు హింసితం

మృదునై వారభతే ప్రజాంతకః

హిమసే కవిపత్తి రత్రమే

నశినీ పూర్వ నిదర్శనా మతా॥

—హిమాంబువులను మాట క్లిష్టము. పన్నీగు-మంచునీరని రెండర్థములు; శాబ్దికమంతయు—నాభాస మాత్రమే గదా! ఈ ప్రశ్నకాతఁడు బదులు చెప్పడు. స్వేదబిందువులను నక్షత్రములతోఁ బోల్చుటయు — కుచములను

గోకములతో బోల్చుటయుఁ గవి ప్రస్థాన ప్రసిద్ధములే. శ్రమబిందు తారకా గమముతోనే కుచచక్రములు భిన్నములైనవి; ఇక చంద్రోదయమైనచో గతియేమి? చంద్రశబ్దమునకు కర్పూర చంద్రులర్థము;¹ అసులతాంతము— ఆకావ్యంతము నంటుకొని యున్నది. ఆయాకావ్యంతము అసియాడుచున్నది. ఆ పూలెప్పుడు పడునో! అందుచే వీవనలు విసరరాదట! శరీరమనెడుబంగారు— తాపమనెడు పుటపాకముతో నిప్పటికే గరిగిపోయినది మరల పల్లవపుటా ర్పితో బెట్టినచో పస్తువే మిగుల కుండబోవును గదా! బంగారముపుటమువెట్టి నపుడు వన్నె హెచ్చుకొలఁదిని తూనిక తగ్గుచుండునట; 'పల్లవపుట + అర్చి' —అనియు పల్లవపుటార్చి యనియు రెండు విభాగములు. పోనీ! శరీర ముపై జందనపు నీరు జల్లుదమా! యని కొందరు బేలలన్నారు. అనుభజ్జు లైన చెలులు దానిని గూడ దృఢీకరించిరి. కారణము హృదయమనెడు పాత్రలో స్నేహమనెడు స్నేహపూరము సలసల మఱుగుచున్నది. దానిపై బటీరసలిలము జల్లినచో! కాలుచున్న నూనెపై నీరు జిలుకరించిన నేమగును? నూనె పొంగి పొరలును. ఇట్టి పవ్యమర్థమగుటకు—కవి సమయములు దెలియ వలెను. ప్రస్థాన ప్రసిద్ధములైన యుపమానోపమానము లెఱుఁగ వలెను. కళాదుని మర్మమును కసికట్టి యుండవలెను. "పుటము" వెట్టిట వైద్య శాస్త్రపు సరకు; ఇంత విషయ సమావేశమీ రచనలో నున్నది; ఇంకను ఊహించుకొలఁదియు వాసనలు గుబాళించుచుండును. ప్రబంధకవుల రచనా మార్గమిట్టిది. వారు సాహిత్యవీరులు. పురాణకవులు కథ చెప్పికొనుచు బోదురు. అవసరమైనంత వరకే యుపస్కారకముల వాసన. ప్రబంధకవు లట్లు గాదు. వారికి కథ, యముఖ్యము; రచనలో లోకకావ్య మర్యాదల నన్నిటిని జూపింపవలెనను నాశ. అభినివేశము ప్రబంధములలో నిండుగా వస్తువు లేదే యనువాడు మల్లెతోటలో మిరియాలడుగు వెంగలి, అంతే. ఒక్కొక్క ప్రబంధకవికి గొన్నిటిపై బ్రతుపాత ముండును. పరిచయముండును ఆ కావ్యము జదివినపుడా కవి తన సర్వశక్తులతోఁ బ్రత్యక్షమగును.

1. ఆకాబంధః కుసుమ సదృశం ప్రాయశోహ్యాంగనానాం।

సదృశః పాతిప్రణయి హృదయం విప్రయోగేరుణాద్ధి

(మేఘసందేశము — కాళిదాసు)

మనుచరిత్ర చదువుచున్నామను కొనుడు. అందులో నమాత్యులకుగల సంగీత పరిచయము మనకగుపించును. “నిధి శాస్త్రము” తెలిసిన వాడనుకొందుము. ఆయుర్వేదమున బ్రవేశముండనేమో యనిపించును. సంస్కృతములోని వైష్ణవ సాహిత్యము గమనించి యుండువేమో యని తోచును.¹ కన్నడ సాహిత్యముతోఁ బరిచయముండి యుండునని యూహింతుము. గిరిడీలు, కనకాత్తులు, మల్ల యుద్ధములు మొదలైనవి గమనించిన వాడనిపించును. తానొక మండలాధీశ్వరుడగుటచే రాయలవారి వెంటనప్పుడప్పుడు వేటలకును వెళ్ళియుండును. జవానన నిండుగా చతుర్థాశ్వాసములో గమనించుచునే యున్నది. వ్యాకరణ శాస్త్రముతోడి పరిచయముండనే యున్నది. లేకున్న ప్రౌఢప్రయోగప్రసిద్ధి యేర్పడదు. ఇట్లే కొందరి కావ్యములు చదువుచున్నప్పుడు వానికి వేసివేసిలోఁ బ్రవేశమున్నదో మనకు స్పష్టముగ నగుపించుచుండును. తెనాలి రామకృష్ణుని గమనించి నప్పుడు అతఁడు తాఁకికుండై యుండునని యూహింతుము. తక్కిన శాస్త్రములలోఁ బాండిత్యములేదనికాదు; ఇదియూతని ఖురశీరంగమని, అట్లే సూరన్నగారి నధ్యయనము చేయుచున్నప్పుడు మీమాంసా శాస్త్రమర్యాదలక్కడక్కడ గమనించును. ఈ దృష్టితో రామరాజభూషణుని జదివినచో నాతనికిఁగొన్నిటి యందుఁదీవ్రమైన యభినివేశము, కొన్నిటితోడి పరిచయమున్నట్లు సులభముగా గ్రహింపవచ్చును. ముఖ్యముగా నాతనికి సంగీతములోఁ గాఢమైన యభినివేశమున్నది, అధికారమున్నది. అతఁడే తన్నుగూర్చి ‘సంగీత కళారహస్య నిధి’ నని చెప్పికొన్నాడు. అతనికాశ్రయ మిచ్చిన “రామరాయలు” నానాకళాపారీణుడు మంచి వైదికుడు గూడనట! “స్వరమేళ కళానిధి”ని రచించిన రామయామాత్యుడు వీరిర్వరి సమకాలికుడు. ఆ గ్రంథమున

1. రవి బింబవతన దీర్ఘ పయోధిగర్భనిర్గత శేషఫణిఫణారత్న రుచియై !
(మను 3-77)

చాళదినేళ బింబద నెబల్ జలదోళ నెలసిత్తా, మేణ్, ఫణిం
ద్రాలయదిందముర్చిదఫణా మణిమంగళ రశ్మియో!

(పంపభారతము 1-98)

భట్టమూర్తి చేయికోంత యున్నదేమో! నరసింహాపాలీయమును కచించినది భట్టమూర్తియే. మరి యాగ్రంథములో నెచ్చటను సంగీత వాసన లేదేమి? ఇది యొక ప్రశ్నయే. ఆ రచనా కాలము నాటికి, ఆతనికావిద్యలో నెక్కుడు పాండిత్య మశ్చియింకలేదేమో? తానప్పటికి సంగీత విద్యార్థిగానే యుండి యుండవచ్చును. వసుచరిత్ర రచన వేళకు సాహిత్యమునకు సంగీతము విశంకటముగాఁ దోడైనది. సంగీత సాహిత్య పరిష్కృతమైన ప్రత్యేక ధారాశుద్ధి యేర్పడినది. “ధారాశుద్ధి” యనగా మనలో నొక భావమున్నది; యతిప్రాస ములలోఁ కుంటు వడక తీగె దిగించినట్లు సాగించు పద్ధతిని సాధారణముగా ధారాశుద్ధి యందుము. ఈ దృష్టితోఁ దిక్కిన గారితో ధారాశుద్ధి కలదు. కాని, యిది సంగీతమునకుఁ బనివచ్చునదిగాదు. నన్నయ్య గారితో ధారా శుద్ధి యున్నది. వారిరచనలోఁ గూడ సంగీతపు జోడింపు దక్కువ; నన్నయ్య గారిదీ పద్యము—

సీ॥ చనుదెంచి యమ్మహా జనపతి జలమపే
 ఊంచి యచ్చో విశ్రమించి చూచి
 తత్కూలమున విలసత్కూల ఘనవల్లి
 యన్నిష్ట సఖి నూదియున్నదాని
 గురుకుచ యుగముపైఁ బరువడి దొరగెడు
 కన్నీరు పూరించుచున్నదాని
 తన సమీపమునకు జనులయాగమనంబు
 పన్నుగా గోరుచు నున్నదాని

—పై చానీలో ధారయమరినదని యంగీకరింతుము. కాని—
 యది తాళానుగుణమైనదిగాదు. మొదటజూపిన వసుచరిత్రలోని సీసపద్య ములు రెండింటియందును సలము లెక్కువ. అనగా నైదు మాత్రలతో నడచునవి. దీనిని సంగీత పరిభాషలో ‘ఖండగతి’ యందురు. మొదటిపద్యమందు మూడుపాదములును సగముతోనే యారంభమగుచున్నవి. అట్లే రెండవ పద్యము నందలి నాలుగవ పాదమున వరుసగా సలములే వచ్చినవి. ఇద్దెదు మాత్రలు చొప్పున మనము భాగించుకొని తాళము వేసినచో చాని పాదములు జంపె, రూపక, శ్రీపుట తాళములలో దేనికై ననుసరిపోవునా యనిపించును.

ఇట్టి పద్యములు వసుచరిత్రలోఁ గొన్ని పదులకుఁ జూపవచ్చును. ఒకే జాతికిఁ జెందిన గణములతోఁబాటు నడుమ నడుమ ప్రాసలు గూడ చేరినపుడు సంగీతమున కెంతయో యొద్దికగా నుండును. ఒక్క సీసపాదము లందు మాత్రమే గాదు. ఇతర ఛందస్సు లందు కూడ నిట్టి వక్కడక్కడ గనుపించును. ఈ క్రింది వట్టివి.

.....మహికాంత! నిరంతర చింతనింతవిం

తనెగులు పోవనేల?... ..

(వసు 3. ఆ. 87 వ ప)

“

ఏల యీ బాల యీ వేళ యీ విశాల

యవనికాభ్యంతరంబున కరిగెననగ

(వసు-8 ఆ. 69 ప)

“వచ్చుగాకేమి యీ వసుమహిపాలు బా

లామనోభవుని నేలా తలంచె

(వసు. 3 ఆ. 116 వ ప)

—వై వానిలో సాహిత్యప్రాధియే కాదు. సంగీత వాసనయుఁ గలదు. వానిని స్వరములలోనికి మార్చినపుడు యా యందమర్థమగును. మరి కొన్ని విశేషములు జూపింతును. మను చరిత్రలోని యీ క్రింది పద్యమును గమనింపుఁడు:—

క॥ మృగమద సౌరభవిభవ

ద్విగుణిత ఘనసారసాంద్ర వీటిగంధ

స్థగితే తర పరిమళమై

మగువ మౌలుపు దెలుపు నొక్క మారుత మొలసెన్॥

—వై పద్య మందలి నాలుగవ చరణమును మృదంగ పరిభాషలోనికి మార్చినపుడు “తకిట తకిట తకిట దీంత తాకిట తకతోం” అని కావచ్చును. సంగీత పరిజ్ఞానములేని వారికై నను-వై పాదమును జదివినప్పుడు యేదో సాహితీ మార్గభిన్నమైన యొక చమత్కారమున్నదనిపించుటలో నాశ్చర్యములేదు. వసుచరిత్రలో నీ ఛాయకుఁ జెందినదే పద్య మొక్కటి.

క॥ ఉద్దేశరిపు విద్దతపన

పద్ధతి కరిభవన దవని పట దంబుధి సం

పద్దరణ సముద్దరణ స

మిద్దరణ రజో వ్రజోద్య దిభమ దస్పతికిన్ ॥

వై పద్యము నంతయు మృదంగ సాంకేతిక ధ్వనుల క్రింద మార్చ వచ్చును అట్లైనచో నేపద్యమును మార్చరాదు! కొందరు పద్యములను పాటలుగా బాడుట నేను విన్నాను; మరి కొందరు వాల్మీకి “మార్గ సంగీత మునకుఁ బ్రాణమువోయునట్లు రామాయణశ్లోకములను దాశమున కవక తవకగాఁ గుదించి పాడుదురు. అట్లే యే పద్యమునైన తాళమునకు యేదో యొక రీతి కుదింప వచ్చును గదా! చేయవచ్చును. కాని వచ్చిన కష్టమంతయు దానిని రక్షి కట్టించుటలోనే యున్నది. వై పద్యములో “సం పద్దరణ, సముద్దరణ, సమిద్దరణ” అనుచోట మాత్రమే పుష్టిగా మృదంగ పరిభాష యున్నదనుచున్నాను. “తద్దీ త్తకిట, తద్దీ త్తకిట, తద్దీ త్తకిట” యని మూడుసార్లు పలుకుచున్నది. దీనికే ముక్తాయంపు అందురు. అది కడ పటనే రావలెను గదా! ఇది కేవలము సంగీత విషయము; ఎక్కడనో యొక చోట వచ్చినది దానిని జూచి మనమానంద పడవలెను అంతే.

సీ॥ వలుద గుబ్బలు ప్రసేవకవృత్తి దగు గుబ్బ

కాయల కపరంజి చాయలొసఁగ

లలితాంగుళీదళంబులు సమేళములైన

సారలవై రాగ సంపదలిడ

పాణికంకణ రుతుల్ ప్రాణాను బంధమ్ము

గలతాళగతి కనుగ్రహము లీన

నాలాప భంగి యత్యక్త సంవాది స

మ స్వరంబులకు గ్రామంబులునుప

తే॥ బ్రచర తానామృతముల మూర్ఛనలచే న

చేతనంబులు చేతన రీతిఁదనరఁ

జేతనంబు లచేతన భాతి నొనర

వీణ వాయించు నొక యలివేణిగంటి॥

వై వద్యమందలి ప్రథమపాదము లోని మెఱుగులు సాహిత్యమునకు సంబంధించినవి. రెండవది సారెలను సవరించుట చెల్పుచున్నది; తక్కిన వద్యమంతయు సంగీత నిఘంటువు. పాణికంకణదుతులు-తాళగతి కనుగ్రహము లీనుచున్నవట! ప్రాణానుబంధ మనుమాట తాళమునకు సంబంధించినది. అఖండమైన కాలమును ఖండములుగాఁ జేసి ఆ ముక్కలను హెచ్చుతక్కువలులేకుండ నికరముగా నేర్పఱచి ణోడించుటకే తాళమని పేరు. ఈ తాళములు మొదట నూట యెనిమిది. రాను రానైదు వందలకు వైఁగానైనవి. చిట్టాలు కట్టుటలో గొప్పవారైన ప్రాచీనులు భేదము కాని భేదములతో యెన్నో కొత్త తాళముల నేర్పఱచిరి. తఘనాధ వాయకుఁడు రామానంద తాళమని యొక్క దానిని వింగడించెను వీనితో మరల 'మార్గదేశి' భేదములు. మార్గసంప్రదాయమునకుఁజెందిన తాళము లైదు. ఈ తాళములకు పాస్య దేవతలు, వాని యుపాసనాక్రమము, వీనిలోని రహస్యములుఁ చాలాకాలమివి విద్వాంసుల జయాపరాజయములకుఁ గారణములై యుండెడెడివి. ఛందస్సులో మాత్రలను మూఁడుగా, నాల్గుగా, ఐదుగా, యేడుగా వింగడించి గణములను గూర్చుకొందుము; వీనికి త్రిశ్ర, చతురశ్ర, ఖండ, మిశ్రములని సంగీత లాక్షణికులు చేసికొన్న సంకేతము తొమ్మిది మాత్రలతో గూడ నొక గణమును వారేర్పరఱచు కొన్నారు. దానికి "సంకీర్ణ" మని పేరు. కాని యది గాయకులకే రుచింపక వదలిపెట్టిరి. కాగా కొంత కాలమునకుఁ దాళములలో విప్లవము బయలు దేకినది. పాటలన్నిటికిని ఆధారమైనది గతి; దానిని చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండములు నాలుగే విధములని చాటి చెప్పిరి. ద్రువ, మధ్య, మాపక, అంపె, త్రిపుట, ఆట, ఏక తాళములలో నీగతులన్నియు నణగియున్నవవి యుద్ఘాటించిరి; వీనికి ప్రాతదైన ఆదితాళ మొకటి చేరినది; ఏడు తాళములును, జాతిభేదములతో ముప్పది యైదుగా నైనవి. వీనికే "సూడా" ది తాళము లని పేరు. ఈ తాళము లన్నియు నొక్క పాటలో నణగి యుండునట్లు గొన్ని రచనలు ప్రాచీను లొనర్చినారు. సామాన్యులకు సులభముగా ప్రధాన తాళముల యొక్క యజ్ఞానమును గల్పించుటకై వీని రచనము. కాని యవి రక్తికి రాలేదు; తాళములకుఁ బ్రాణము లున్నవి. అవి పది. వీనికే దశప్రాణము లని పేరు. గ్రహములు ప్రధానముగా రెండు రీతులు. సమగ్రహము.

విషమ గ్రహము. సమగ్రహమనగా పాటయును, తాళమును ఒకే సారి యారంభించుట. త్యాగరాజుగారి హరికాంభోజి రాగములోని 'వినతామత' యను కృతి దీనికుదాహరణముగా జూపవచ్చును. తాళమును గాని, పాటను గాని, మొదట నారంభించి రెండవ దానిని తరువాత మొదలు పెట్టుట విషమ గ్రహము. ఇది రెండు విధములు. అతీత గ్రహము, అనాగతగ్రహము అనాగతగ్రహమనగా దాళమారంభించిన పిమ్మట గొంత విక్రాంతితో పాటను మొదలు పెట్టుట; దీనిని చోటు విడుచుట యందురు. ఒక అక్షర కాలము గాని రెండుగాని, మూడుగాని వదలి, యెత్తుకొనుట సామాన్యముగా నాచారము. అతీత గ్రహమనగాఁ పాటను తాళము కంటె ముందారంభించుట. త్యాగరాజుగారి "వినాయకుని వలెను బ్రోవవే" అను మధ్యమావతి, యాది తాళములోని కృతి ఇందుకుదాహరణముగా వచ్చును. త్యాగరాజుని అనుచోట 'త్యా' అనునది ముందటి తాళము యొక్క 'ఉసి' తో జేరిపోవును. "గరాజు" తో తాళము యొక్క ఆవర్తమారంభ మగును. వీని యన్నిటికినిఁ దమిళముతో "ఎడుప్పు" అని యందురు. పాటలోఁగూడ గ్రహ్య స్వరములున్నవి. అవి పండితుల పాండిత్య విశేషమును దెలుపును. 'వేణురాగ మేమో" యని వినువారిని మభ్యపెట్టును శంకరాభరణ రాగ మున్నదమకొందుము. దాని నొకడాతాపించు చున్నాఁడు అది ధీర శంకరాభరణ జన్యము. చతుశ్రుతి, రిషభ, అంతర గాంధార, శుద్ధమధ్యమ, చతుశ్రుతి ధైవత, కాకలీనిషాదములు దాని స్వరసంచారములు; రిషభమును షడ్జముగా జేసికొని-మొదటి శంకరాభరణములోని రాగ స్వరములనే పాడినపుడు అది "ఖరహర ప్రియ" గా మారును. గాంధారమును షడ్జముగాఁ జేసికొనిపాడిన "తోడి" యగును. ఇట్లు ఒక్కొక్క రాగములో నేదేని యొక్క స్వరమును షడ్జమును జేసికొని మొదటి రాగస్వరములనే జూడిన వేరు రాగమని భ్రాంతి కలుగను. ఇటు బాడునపుడు గ్రహభేదముచే వచ్చిన రాగమును బ్రస్తరించుచున్నను మొదటి రాగమును మరువకపాడవలెను. ఇది పండితులసామర్థ్యము. ప్రస్తుతము మనకుఁ గావలసినవి, తాళమునకు సంబంధించిన గ్రహవిశేషములే. ఇక రాగాలాపన విషయము. స్వరములు నాల్గరీతులు. వాది సంవాది వివా ద్యనువాదులు. ఒక రాగ సంచారమునందు వాది రాజువలె స్వేచ్ఛా విహారము చేయును. సంవాది దాని కమాత్యుండగును. వివాది శత్రు

స్వరము. రాజు వెడలి నప్పుడంతయు రాతు వెడలి తీరును గదా! అందుచే ననువాద స్వరము వాది వెంటనే యుండును. ఇక సమస్వరమనగా నేమి? వదలిపెట్టడగనిదన్నమాట అనగా మిత్రస్వరము. ఈ పద్ధతి ననుసరించియే గ్రామములుండును. గ్రామమనగా స్వరసమూహము; చానిరాకపోకలు; వీనిలో నంతర్భాగములే మూర్చనలు; గ్రామములు మూడు రీతులు-షడ్జ గ్రామము, మధ్యమ గ్రామము, గాంధార గ్రామము గాంధార గ్రామము మాసవలోకములో లేదన్న మాట. షడ్జ, మధ్యమ గ్రామసంచారములు మాత్రమే యున్నవి సప్త స్వరముల యొక్క ఆరోహణ-అవరోహణమునకు మూర్చన అనిపేరు. అట్టి మూర్చన లేడుచేరి-యొక గ్రామము. గ్రామ మొక్కటికేడేసి మూర్చనల చొప్పున పదునాలుగు మూర్చనలున్నవి ఇక తానము, ఇది మధ్యమ కాలములో నడచును రాగములో దీనిని ప్రధానాంగమని చెప్పవచ్చును. దీనికి ముందంతయు నాలాపనం చొక కాలములో నడచుట పరిపాటి. అందుచే మధ్యమ కాలములో నడచు తాన సంచారము వచ్చినంతనే మన శరీరములో ప్రాణ స్పందనము కలుగును ఇందులో రాగమున కంగముగాఁ గొంత తాళముగూడ నడచును. ఏక డైనను "న్యూస" మొనర్చినపుడు దాని చుట్టును కొంత మంద సంచారములుసాగును. తానము నందు "తానమేత" "తానన్న" "తానమ్న" యీ వకములు వాదవలెనని నియమము. తాళా వర్తములు పూర్తిగాకున్నను అక్కడక్కడ వానిసంచారములు గనిపించును. గతిభేదములతో నెన్నోతాళ విశేషములు గూడఁజూపుదురు. ఇవన్నియు ముఖ్యముగ వీణలోఁ జూపుకై వాడములు; విద్వాంసులు వీణలపై త్రికాల తానములను గూడ వాయింతురు. ద్రుతకాల తాళమునకు "ఘన" మని పేరు. ఈతానము లెనిమిది విధములు. గజతానము అశ్వ తానము-మయూరతానము-కుక్కుటతానము-మండూకతానము మొదలైనవి. వాని పేరులే తద్గతి విశేషములను దెల్పుచున్నవిగదా? ఇట్లుమధ్యకాలములో తాళసాహ్యముచే నడచునది తానము. అందుకే యచేతనములు- చేతములైన వనుచున్నాఁడు. మూర్చనలు మందసంచారములు గలవి. వానిలోఁ జేతనము లచేతనములైనవి. కనులు మూసికొని నిశ్చలముగా హాయిగా విందమని పించునని భావము.

గీ॥ గంధగజయాన గీత ప్రబంధ కలన
 నలరి యతితీయమై వచ్చు నరిది, మగువ
 లార! కనుగొంటిరే! యను నాళివాక్య
 మొకటి విననై ననిదెవేళ మొగవెననుచు॥

ఇందులోని “ప్రబంధ” శబ్దము “మాతువు” నకు సంబంధించినది. గీతికా సామాన్య నామము. ప్రబంధభేదములు బోలెడు. ‘యతి’ శబ్దము— సంగీత సంబంధి. తాళదళ ప్రాణములలో నిదియొకటి. ఒక రీతిగా (జూచినచో) దాళమునందు వచ్చు నంగముల యొక్క క్రమ విన్యాసమునకే ‘యతి’ యని పేరు. అది యాటు రీతులు. సమ, గోపుచ్చ స్రోతోవహములు. డమరు మృదంగ విపమములు. సమజాతులైన యంగములే వచ్చుటకు “సమయతి” యనిపేరు. “స రి గ రి-గ మ ప మ” మొదలైనవి. అంగములయొక్కవిలువ మొదలు చాల అక్షరకాలముల విలువగా నుండి క్రమముగా దగ్గుచువచ్చినచో గోపుచ్చయతి—

స ని ద ప మ
 ని ద ప మ
 ద ప మ
 ప మ
 మ

— దీని స్వరూప

మును సాహిత్యములోఁ జూపినమీ కనుకూలముగ నుండుననుకొందును.

త్యాగరాజయోగవై భవం	అగ. (ఉసి)
అగరాజయోగవై భవం	దె. పా
రాజయోగవై భవం	గ (మొదలు)
యోగవై భవం	(ఇ ఇ)
వై భవం	
భవం	
వం	

ఇట్టిదే మరి యొకటి.

సా ర స ప దే
 ర స ప దే
 ప ప దే
 ద దే

శ్రోతోవహ యతి యనగా- మొదట సన్నముగా నుండి రానురాను వెడల్పై కరకు వచ్చునరికి ఎక్కువ విస్తీర్ణము గలది.

రి స
 మ రి స
 ప మ రి స
 ద ప మ రి స
 ని ద ప మ రి స
 స ని ద ప మ రి స

సాహిత్యము నిట్టి దొకటి.

సం
 ప్రకాశం
 స్వరూపప్రకాశం
 తత్వస్వరూపప్రకాశం
 సకలతత్వస్వరూపప్రకాశం
 *వశక్త్యాదిసకలతత్వస్వరూపప్రకాశం॥
 ఇట్లే డమరు యతి మొదలగునవి.

మ॥ పదమైత్రం కలహంసలీల-యధరస్పంకంబు సేయన్ శుభా
 స్పృహమోరాగ కదంబకంబు-శ్రుతి జూపన్ శ్రీనిలాశంబు, శే
 ల్గదలింపన్ సుకుమారవల్లవ వవైలాలక్షి, వీడింప వ
 ట్పడియుంబొల్పు, దరంబె కన్నెగొనియాడన్ గేయవ్యాకృతిమన్॥

పదమైత్రిన తోడనే కలహంసలీలయట! కలహంస- యని యొక రాగమున్నది. ఒక గీతికా భేదము గూడగలదు. పెదవి గదలించినచో-రాగ

మాలికలు బయలుదేరును శృతిజూపినచో - శ్రీరాగవిలాసము కన్పించును. శ్రీరాగము చాల ప్రాచీనమైనది. ఘన రాగములలో నొకటి. చేయిచాచినచో సుకుమారములైన పల్లవములు-చరణముల గల యేల పాటలు దోచును. నేను జూచినంతవరకు అన్నమయ్య గారి యేలవద మొక్కటి దొరికినది. పట్టది గూడ ప్రబంధ నిర్మాణములో నొకటి. ఇవన్నియుసంగీతకాస్త్రముతోని విశేషములే.

నాదంబొక్కటి పిక్కటిల్లె దిశల న్నవ్యామృతా వ్యాహతా
స్వాదంబై విననయ్యెడిం బ్రియవయస్యా! వింటివే! పట్టదీ
నాదంబో! కలకంఠనాడమొ! మరున్నారీమణి వల్లకి
నాదంబో! వివరింపరాక పరమానందాను సంధానమై॥

పై పద్యమును జదువుచున్నప్పుడు విక్రమోర్వశీయములోని—

మత్తానాం కుసుమరసేన పట్టదానాం
శబ్దోయం పరభృత నాద పషధీరః
ఆకాశే సురగణ సేవితా సమంతాత్
కింనార్యః కలమధురాక్షరం ప్రగీతాః॥

అనుశ్లోకము జ్ఞాపకము వచ్చును. రామరాజుభూషణుని పద్యము దానికి ప్రతి బింబమగువేమో! ఇట్టివే మరికొన్ని సంగీతవిశేషములు వసుచరిత్ర యందు బరీక్షించు కొలదియు దొఱకునని నా యూహ. కొన్ని యింతకు ముందు నా "వసుచరిత్ర సాహితీ సౌరభము" నందు వివరించినాను. మరల నిచ్చటవానిని దడవుట చర్చిత చర్చణమగును. నా కపమ్మతముగూడ. వసుచరిత్రకు జక్కని వ్యాఖ్యానము వ్రాయవలెనను కుతూహలము గలదు. డా॥ బెజవాడగోపాల రెడ్డిగారు సహృదయ శిరోమణి, రసీకులు, రామానుజరావుగా రన్నివిధముల సమర్థులు. వారి యాదార్యము నీరి పట్టుదల నాతో నీ పనినిఁ జేయించు వేమో దెలియదు.

వసుచరిత్ర కవితా విపంచి

శ్రీ యస్. రాజన్న కవి

నదీమతల్లులకు నారీత్యమును ప్రసాదించి “రసోదంచిత చమత్కియా కల్పనాకల్ప భవ్యమ్ముగా” వసుచరిత్ర మహాప్రబంధమును సృష్టించి సరిగమల మధురిమలు చిలికించిన కవి మూర్ధన్యుడు రామరాజు భూషణుడు.

ప్రబంధ కవులందరు సమకూర్చిన అలంకారములన్నియు ఒక ఎత్తు! తన సంగీత శాస్త్ర పరిష్కృతమైన ధారాశుద్ధితో నిర్వక్రప్రాధితో వాగ్వైచిత్రితో “జీవన మెల్ల సత్కవి నిషేవితము, విశ్వధాత్రీ వలయ త్రికాల ఫల దేశికము, ముక్తావళి విభ్రమాస్పదము, అయిన ‘కవితా విపంచిని’ మీటి “అచేతనమ్ములు చేతన రీతి దనర, చేతనమ్ము లచేతనభాతి నొనర’ అపూర్వ కవితా శిల్పముతో భూషణుడు సంతరించిన సౌందర్య శోభ ఒక యెత్తు!!

రామరాజు భూషణుడు 1 సంగీత కళారహస్య నిధి. పద్య రచనా సామ్రాజ్య పట్టాభిక్తుడు. అంతేకాదు బహు విషయ విజ్ఞాత. సంస్కృతాంధ్ర సకల భాషా సామ్రాజ్య సర్వంకషమైన పరిశ్రమ చేసి ఈ మహాకవి సంపాదించిన శక్తులు ఆనన్య సామాన్యము.

సంగీత పాండిత్యములు ఇంత సమానముగ కడుపారత్రావి వెరిగిన కవికిశోరము ప్రబంధ యుగములో మరొకరు అగుపించరు. సంగీత సాహిత్యములు కారణాదేవి స్తన ద్వయముగా ఉపవర్ణించి అలఘు ప్రస్తారములుచేసి (1-3) తన సంగీత స్వకళా ప్రావీణ్యమును ప్రకటించు కొన్నాడు. ఆయన కవిత చదువగానే మొదలు శ్రవణానందము కలిగి, పరప తేనెనో నట్లు

1 గీతము = పాట: సంగీతము = జంత్రగాత్ర నృత్యసమ్మేళనము.

రుచిచూపి, తర్వాత హృదయకుహరములో ప్రవేశించి మనస్సునకు అవ్యక్తమైన ఆనందము అందించునట. (2-14) నిజముగా ఆ మహాకవి కవితాధార సంగీత సుధాధార!!

వసంతకాలము వచ్చినది. మూర్తి కవి రాగమాలికలో సంగీత 'కచ్చేరీ' ప్రారంభించినాడు.

“లలనా జనాపాంగ వలనావసదవంగ
 తులనాభికాభంగ దోషప్రసంగ
 మలసానిలవిలోల దళసాసవరసాల
 ఫలసాదర శుకాల పన వికాల
 మలినీ గరుద నీక మలినీ, కృతధునీ క
 మలినీ సుఖితకోక కులవధూక
 మతికాంత సలతాంత లతికాంతర నితాంత
 రతికాంత రణతాంత సుతను కాంత
 మకృత కామోద కురవకా వికల వకుల
 ముకుల సకల వనాంత ప్రమోదచలిత
 కలిత కలకంత కులకంత కాకలి వి
 భాసురము వొల్చు మధుమాస వాసరమ్ము” (1-116)

సంగీత జ్ఞానము ఉన్నవారు, లేనివారు కూడ పై పద్యము చదువుచున్నప్పుడు మనస్సులు పరవశించి, శిరస్సుల నూపవలసినదే! పాఠకునకు హృదయముండవలెనంతే! పై పద్యము ఆపాత మధురము, ఆలోచనా మృతము. భట్టమూర్తిని సంగీత విద్వాంసుడుగా చెప్పుటకు ఈ పద్యము కాలుమ. మరియు

“ఆ లావణ్య వశీమణుల్ కొలువగా, నాలేమి యా కోనలో
 నాలీలా భవనమ్ములో, ననఘ కంఠాలా ప్తి సౌభాగ్యముల్
 వ్యాలోలాంగుళి సంజ్ఞ చేర గఱపు లేవన్ వీణ బల్కించు, నా
 యాలాపంబె గిరిదరీ ముఖరమై యాలింపగా నయ్యెడిన్”

అట్లే నాళికాకరతీరసార కడళీ నారంగ పూగావళీ (2-29) వంటి వద్యములలో కవి రాగం-తానం-పల్లవి వీణలో పల్కించి, సర్వేంద్రియ మోహనమై, నియతికృత, నియమరహిత, వ్లదసుధాభాజనమైన ఆనంద తత్త్వమును ప్రసాదించినాడు. "కంతాల ప్తి" "తేవన్ వీణ బల్కించు" శబ్దములు మృదంగ వరుసలలోని ముక్తాయంపు ధ్వనులను ఆలపించుచున్నవి.

"తత నితంతా భోగ ధవళాంకుకములోని

యంగ దట్టపుఁగావి రంగు వలన

శశికాంత మణిపీఠి జాజు వారఁగ గాయ

లుత్తంగ కుచపాళి నత్తమిల్లఁ

దరుణాంగుళీ ధూత తంత్రీ స్వనంబుతో

జిలివీలి పాట ముద్దులు నటింప,

నాలాప గతిజొక్కి యరమోడ్పుఁ గనుదోయి

రతిపారవశ్య విభ్రమము దెలుఁప

త్రౌఢిఁ బలికింప గీతప్రబంధములకుఁ

గమ్రు కరపంకరుహ రత్నకటక ఝణఝ

ణధ్వని స్ఫూర్తి తాళమానములు గొలువ

నింపు దళుకొత్త వీణవాయించు చుండె"

(మ. 2-27)

వై వద్యమున వరూధిని "ఇంపుతకు కొత్త వీణవాయించి" తన ఆలాపనకు తానే పరవశించిన తన్మయ హృదయ. గిరిక అట్లుకాదు. తన వీణా వాదనతో ఎదుటి వారిని కూడ రంజింప జేయు సర్వకళా స్వరూపిణి. ఆమె వీణవాయించుచే కాదు - పల్కించును కూడ!

మను చరిత్రలో పెద్దన్నగారు కూడ వరూధిని గృహమును వర్ణించుచోట

"తావుల్ క్రేవలఁ జల్లు చెంగలువ శేదారంబు తీరంబునన్

మావుల్ క్రోవులు నల్లిబిల్లి గొను కాంతారమ్ము నందైందవ

గ్రావాకల్పిత కాయమాన జటిలద్రాజా గుళుచ్చంబులన్

బావుందీవెలనొప్పు నొక్క భవనమ్మున్ గారుడోశ్శీర్ణమున్.

అనుపద్యములో "ముఖారి" రాగచ్ఛాయలతో "తానం" మాత్ర మేవల్కించెను.

"ఆ జాబిల్లి వెలుంగు వెల్లికల డాయన్ లేక, రాకానికా
రాజశ్రీ సఖమైన మోమునఁ బటాగ్రంబొత్తి, యెల్లెత్తి, యా
రాజీవానన యెచ్చెఁ గిన్నర వధూ రాజత్కరాంభోజ కాం
భోజీ మేళవిపంచి కారవ సుధాపూరంబు తోరంబుగన్ (4-52)

కాంభోజీ రాగము మార్దవదైన్య భావములను ప్రకటించును. ఈ రాగభావమును వై పద్యములో చక్కగా వ్యక్తము చేసినాడు. ఇందులో రాజశ్రీ సఖమైన మోము, రాజీవానన శబ్దవిశేషములు పరస్పర విరుద్ధములు. ఇచ్చోట రస్య ఆజీవః రాజీవః అనుగ్రహముతో రాజీవశబ్దమును సమర్థించి అర్థ పుష్టిచేకూర్చినాడు. ఈ పద్యమున మాటిమాటికీ అంబుజ శబ్దము వాడి అటు చంద్రుని, ఇటుగిరికను గోడుగోడున ఏడ్చించి వినోదించినాడు కవి.

భట్టుమూర్తి ధారాశుద్ధి సంగీతశాస్త్ర పరిష్కృతమైన దని ముందే మనవి చేసినాను కేవలము పదముల మధ్య విశ్లేషము లేకుండ చెప్పుటయే పెద్ద నాదుల ధారాశుద్ధి. మను చరిత్రలోని ఈ పద్యము వినండి!

"వాలారుంగొన గోళ్ళ నీ వలసతన్ వాయించుచో, నాట కుం
మేళంబైన విపంచి నిన్న మొదలున్ నీవంటమి జేసి, యా
యాలాపంబె యవేళఁ బల్కెడు, ప్రభాతాయాత వాలాహతా
లోల త్తంతుల మేళవింపగదవే! లోలాక్షి! దేశాక్షికిన్ || (మ. 3-57)

నాట రాగము పగలు మూడవ జామున, దేశాక్షి ప్రాతఃకాలమున పాడదగిన వని భావము. ఇందులో ఒక్కొక్క రాగమునకు ఒక్కొక్క శ్రుతి చేసి వాయించుట మనకు అర్థమగును. కాని ఆయా రాగములకు అనుకూలముగ స్వర ప్రస్థానములు సమకూర్చి వాయించుట సహజ స్థితికాదు. ఈ పద్యమున వరూధిని సాయం సమయమున నాటరాగమునకు వీణవై సర్వ ప్రస్థానములు మెట్లు సహాయమున నవదించి పెట్టి వాయించినది. అంత విరహా తాపమును భరించలేక వెళ్ళిపోయినది. ఇంతలో తెల్లవారినది. ఉదయము ప్రభాతమాదుతము ఆ వీణా తంతులకు సోకుటచేత నాటరాగమే "అవేళ"

పల్కుచున్నట్లు చెప్పబడినది. అట్టైన ఒక రాగమునకు నిర్ణయించిన స్వర శ్రుతులు మెట్ల సహాయమున వీణపై సవరించి, ఆ తర్వాత 'వీవన' తో విసరి నప్పుడు కూడ ఆ రాగము ధ్వనించ వలె కదా! కాని అట్లు ధ్వనించదు. పెద్దనగారి ఈ భావము కల్పనా జనితమైన చమత్కారమే కాని, సంగీత శాస్త్ర సమ్మతము కాదు, అనుభవ సిద్ధమును కాదు.

మూర్తికవి సంగీత రచనలో అట్టి సందేహములకు అవకాశము లేదు. ఇతడు సంగీత శాస్త్రమును ఆపోశనము పట్టిన వాగ్గేయకారుడు.

“అరిగా పంచమ మేవగించి నవలాలవ్వేళ¹ హిందోళవై
ఖరిఝూనన్ బికజాత మాత్మరవ భంగ వ్యాకులంబై, వనీ
ధర నాలంబిత పల్లవవ్రత విధుల్ దాల్పన్, తడీయ ధ్వనిన్
సరిగా గైకొనియెన్² వసంతము మహాసంపూర్ణ భావోన్నతిన్ || (1-10)

వసంత రాగము ప్రాతః కాలమున ప్రథమ యామమున పాడ దగినది. భట్టుమూర్తి కాలము నాటికి ఇది సంపూర్ణ రాగము. నేడు వాడుక లోనున్న వసంత రాగమునకు “పంచమ” స్వరములేదు. “స్వాద్యసంతో² ల్పంచమ” అను సూక్తి సంగీత శాస్త్రములో చెప్పబడినది. అంటే “వసంతకు” అల్పపంచమ సంచారమున్న దన్న మాటేకదా! ఈ “టెక్నిక్” పద్యములో ఎంత చక్కగా ఇమిడ్చినాడో రసజ్ఞులు గ్రహించవలె. పద్యము లోని పల్లవ శబ్దమును పత్ + లవము అని విడదీసిన లవమైన “ప” కారము ధ్వనించును. “తపర స్తత్కాలస్య” సూత్రము వలన హ్రస్వపంచమము మాత్రమే మిగులును. ఈ రహస్యము ముందు ముందు పద్యములలో మృదు షడ్జము, మృదు పంచమము (2-17) అను ప్రయోగము వలన బట్టబయ

1. “శశిరస్య వసంతస్య సంధౌ హిందోళ రాగకః

2. వసంతః స గ మ ధ ని స—స ని ధ మ గ రి స

హిందోళః స గ మ ధ ని స—స ని ధ మ గ స

(హిందోళ నుండి వసంత ఆవిర్భవించింది)

లై నది. “పత్ + లవము” అనగా పాదలేకము, లేదా పాదాగ్రము. దీనిని బట్టి కోయిలలు వసంతకాలము వచ్చినంతవరకు బొటనవ్రేలిమీద నిల్చి తపస్సు చేసినట్లు భావించవచ్చును.

“అకుటిల సౌమ్యమాన నిలయస్ఫురణంబును, నాతిమాత్రతారక పరివర్తనంబు, శుభరాగ మిశత్పద పల్ల వాంకము ద్రికయును, శెంపుమీర నిజదృష్టులఁ బోలిన సింధుకన్యకా ప్రకట వివాహగీతికలు పాడిరి పుణ్య పురంధ్రి కామణుల్”

శ్లో. 5135 (5-71)

AND

పుణ్య పురంధ్రికామణులు సింధు కన్యకా ప్రకట వివాహ గీతికలు 1 నైంధవి రాగములో పాడుటలో జాచిష్యమున్నది. (సింధుకన్యక = నైంధవి = లక్ష్మి) ఈ రాగమునకు తారస్థాయిలో సంచారములేదు. ‘ని’ లయస్ఫుర్తితోనే ఆగిపోవును. దీనికి తారక “ప-రి” వర్తనములేదు. అంటే తారస్థాయిలో పంచమ-రిషభ సంచారము లేదు. 2 “సౌమ్యమాన” అనుచోట శుద్ధమధ్యమమే కాని, ప్రతి మధ్యమము లేదని మొత్తము నైంధవి రాగలక్షణమును చెప్పినాడు. వివాహగీతిక అనుచోట “క” ప్రత్యయము అల్పార్థములో వాడి, నైంధవి రాగము జన్యరాగమని కూడ సూచించు చున్నాడు

1200

ఇందులో ఇంకొక విశేషమున్నది. “అకుటిల సౌమ్యమాన” అను సమాసము వాడినాడు. లక్ష్మికి తమ్ముడు సోముడు. ఇతనికి లయమున్నది. (అమావాస్య) వక్రతము కలదు. అంటే కుటిల స్వరూపుడు (లక్ష్మి సోమ సంబంధిః భ్రాతృత్వము కలది) జ్ఞాతృకమైన కన్యను వివాహమాడుట ప్రశస్తము కాదు. ఇది ధర్మకాస్త్రనిర్ణయము. గిరిక తమ్ముడు వసుపదుడు.

ACENO. 5135

1. నైంధవి = ని థ ని స రి గ మ ప ద ని-ది ప మ గ రి స ని ధ ని స (ఖరహర ప్రియ జన్యరాగము)

2. సౌమ్య + మ + అన = శుద్ధ మధ్యమ స్వరము ప్రాణముగా గలది నైంధవి.

ఇతడు అకుటిలమైన వంశములో జన్మించెను. పౌమ్యస్యభావము కలవాడు. కావున గిరిక లక్ష్మికంటె ఉత్తమురాలు. లక్ష్మి నీచ గామిని కూడ, గిరిక "మాననిలయ".

చందన గంధులు (1-105), పగడపు జిట్టలన్ (1-114), ఒక బామ నవపాయ (2-7), వైణిక వల్లక శ్రేణి (5-69). మొదలగు పద్యములలో-గాన ప్రభావమున చేతనము లచేతనములగుట, జగదభివంద్యమైన గాన రస సంగతిచేత కన్నుల నుండి ఆనంద బాష్పములు రాలుట; సకలజాత గాత్ర వాద్యముల బృందగాన మాధుర్యమును-మనోజ్ఞముగ వర్ణించినాడు.

షష్ఠ్యంతములలోని

ఉద్ధతరిపు విద్ధతవన

పద్ధతి కరి భవన దవని వటదంబుధి సం

వద్ధరణ సముద్ధరణ స

మిద్ధరణ - రజోవ్రజోద్యదిభ మద సృతికన్ (1-99)

ఈ పద్యమున

తద్ధి తకిట, తద్ధితర్పుణు

తద్ధిరుతకు, తకిట దికిట తకతోంకిట, తాం

కుత్తర్పుణు, కకుంతర్పుణు, కు

కూంత దిరు, తతోంత కూంత తకుత దిగిణతోం.

అను మృదంగ "తక్కార" వాద్య ధ్వని ఎంత మనోహరముగ "అదితాళ" లయ ప్రధానముగ వ్యక్తము చేసెనో సహృదయైక వేద్యము.

శబ్దాంలంకార రచనాకౌశలము భూషణకవికి సహజభూషణము. ఈ క్రింది పద్యములలో కవితాభావ గాంభీర్య లోపము గాని, వ్యర్థ పదము గాని కన్పించదు.

"ఒక బామ నవపాయ (2-7), ఇమ్మవై మరుహాళారమ్మవై (1-141), ఈరాల బోరాదు (2-58), ఆలరు ప్రాయము చాని (3-46),

పరమానవ (3-118) - ఇట్టి అను ప్రాసాద్యంత నియమములు గల పద్యములు వసుచరిత్రలో కోకొల్లలు. అవసరమైనప్పుడు ధీర్ఘసమాసములు వాడినప్పటికి అందులో శ్రవణ సుభగత్వ ముండును. శబ్దములు అర్థము కాకపోయిననూ తంత్రీనాదము వలె పాఠకునకు హాయి కలిగించును. వై పద్యములు భావానుగుణ్యమైన రాగములను జోడించి, స్వర సంచారము చేసి, స్వరరాగ సుధారసమును పంచిపెట్ట వచ్చును.

వసుచరిత్ర చమత్కారముల వుట్ట. గిరికా వసురాజులకు వివాహమైనది. లక్ష్మీనారాయణుల వలె, రతీమన్మథుల వలె ప్రకాశించుచున్న వారి రాంపత్యసుఖమును కవి దివ్యదృష్టితో చూచి వర్ణించెను.

“సతి సాహిత్య రహస్య మీశువలనన్ సాధించి, తోడ్తోనఁద
త్పతికిన్ బ్రత్యుపదేశమిచ్చె-నతుల ప్రాధీన్, ధ్వని వ్యక్తిఁ ద
చ్చుతికిన్ జొన్పుచు, లోచనాంజన రస ప్రోస్తేషము ల్లన్ముఖో
ద్గతము లేయుచుఁ బ్రత్యలంకరణ మౌఖ్యమ్ము దీపింపగన్. (6-94)

గిరికా వసురాజులకు పార్వతీ పరమేశ్వరులకు అభేద ప్రతివత్తి పాదుకొల్పి, శ్లేషసహాయమున నాయికానాయకులకు ఒక పవిత్రత కల్పించి నాడు కవి. అంతేకాదు; వసుచరిత్ర రచనలోని తన పాండిత్య ప్రతిభా విశేషములకు చక్కని నిర్వచనము వై పద్యము ద్వారా దృష్టాంతీకరించెను.

పరమేశ్వర కారుణ్య కటాక్ష లబ్ధమైన సాహిత్య రహస్యములను సాధించి, పాఠప్రవచనములు నిర్వహించు సామర్థ్యమును పొంది, ధ్వని మర్యాదను పాటించి, అలంకార ఆడంబరమును గ్రహించి-కేవలము “లోచనము” తో కాక “అంజనము” వేసి చూడగల్గిన “అతుల ప్రాధు” లకు తప్ప తదన్యులకు-శుష్కతర్క బుద్ధులకు వసుచరిత్ర అర్థము కాదని జొమ్మువిరిచి చెప్పుకున్నాడు.

ఇందులో మరొక పరమ రహస్యమును ప్రామాణికముగ విన్నవించెను. “ధ్వని-లోచనము” అను రెండు పదములు తన ప్రతిభకు మారుగా వాడినాడు. ధ్వన్యా లోకము అలంకార శాస్త్రము. దీనికర్త అనందవర్ధ

నుడు. ఈ శాస్త్రమునకు అభినవగువ్వుడు “లోచన” మను వాఖ్యానమును రచించెను. భూషణకవి కూడ నరసభూషాలీయమును వ్రాసిన లాక్షణికుడు. ఇన్ని విషయములు వై పద్యములో గుప్తము చేసినాడు.

గిరిక విరహాభాధ అనుభవించుచున్నది. చెలిఃత్తైలు మన్మథ పూజ చేయుచున్నారు. ఆ మన్మథ పూజా పర్ణనలోని శబ్దసౌందర్యము అపూర్వము. ధ్యానము, అవాహనము, అర్ఘ్యపాద్యము, అభిషేకము, పుష్పోపహారము, చందన చర్చ, భూషణకవి నై వేద్యములు- ఈషోడశోపచారములు మన్మథునికి ఆవసరము లేదట. ఎందుచేత? ఆ మన్మథుడు హృదయ వాస్తవ్యకుటుంబి, జగద్యాపకుడు, నారాయణప్రియసూతి - మొదలైన విశేషశక్తి సంపన్నుడు గనుక. అందుకై “మధురస ఫలోపహారమును” భక్తితో సమర్పించి “మాన మథనాయ, మదనాయ, మధుసఖాయ, మనసిజాయనమో! నమో!” అనుచు, మ్రొక్కిరి. ఒకే అక్షరమును మాటి మాటికి ఉచ్చరించు మంత్ర సంప్రదాయము నెరిగిన కవి కావున “మ” కారములట్లే పల్కించెను. అట్లే “కామ! కమలాస్త్ర! కమలాకాముక సుత! కామకనీయక నిధి!” అంటూ ప్రార్థన సాగించెను.

మొదటి పద్యములో “మ” లక్షిణీజము. రెండవ పద్యములో “క” విష్ణుజీజము. కాముడు లక్ష్మీనాకాయణుల ప్రియపుత్రుడు కదా! అసలు గిరికకు కావలసినది కళ్యాణము. అందుకే “మ” కారజపముచేయించెను. పరిణత వాక్కు గల భూషణకవి ఇట్టి సంప్రదాయ శబ్ద శిక్షిత ప్రతి పద్యము లోను చెప్పక చెప్పినాడు.

పంచమా శ్వాసమున ఇంద్రుడు సృష్టించిన మహా నగరములో కురంగములు తురంగములుగా (5-43) మారుట అరదములు శరదములుగా (5-44) నగుట వాఖ్యలోనిదే!

“గిరివర ఘోర కందరల కేవల వన్య గజైక వృత్తిచే
దరలక యున్న సత్కృతము తప్పునే! అప్పురి కేసరుల్ నృకే
సరులయి, పూర్ణ పౌరుష విశాలత, మించె మహానృకేసరిం
వరునకు మార్మొగంబిడమి, భక్తునిఁ బ్రోవ సట్లు టింపమిన్.

ఇక్కడ కేసరులు నృకేసరులై నవట. ఈ జన్మ ఎట్లు సిద్ధించినది? వన్యగజైక
వృత్తి వలన సిద్ధించినదట. (వనీ + అగజ) పార్వతిని సేవించుట వలన
ఉత్తర జన్మ ప్రాప్తించినది. పార్వతి వాహనము సింహమేకదా! ఇది సహజ
స్థితి. ఆ సంస్కృతము చేత సంపూర్ణ పురుషత్వము వచ్చినది. పూర్ణ పౌరుష
వికాలతతో నృసింహస్వామిని మించి పోయినవట. ఇట్టి భట్టుమూర్తి సార్థక
వదప్రయోగ ప్రాగల్భ్యము అనితర సాధ్యము. అతడు చిత్రవిగ్రహ వికం
కటుడు గదా!

“కమలాభర్త భవద్విరోధివై చక్రంబున్ ప్రయోగింప (4-31)
అను పద్యములో రాహువు చంద్రుని మ్రింగబోవుట, చక్రధారణ ప్రధాన
విషయములు. ఇక్కడ విరోధి శబ్దము సాఖిప్రాయముగ వాడినాడు.
(వి = ఆకాశము; రోధి = అడ్డగించువాడు) రాహువు ఆకాశమార్గమున
చంద్రుని అడ్డగించువాడు కదా! అట్లే “చంద్రదినేంద్ర విరోధి” అని
మరొక చోట వాడినాడు.

వసురాజు తన కేళికైలమైన కోలాహల పర్వతమువైన పుష్ప
ద్యానవనములో తిరుగుచుండెను. ఇంతలో ఒకమధుర సంగీతమువినవచ్చినది.

“నానా గాయన గాయనీ మణుల గానంబుర్వి నాలింపమో
నానాటన్ నగభేది వీటగల గంధర్వాప్సరోగీత వి
ద్యా నైపుణ్యము తెన్నియేని వినమో! యందైన, నిందైన నిం
దై నాదంబొన గూర్చునే మదికి నిట్లానంద సందోహమున్. (2-18)

అట్టి అవ్యక్త మధురమైన అపూర్వమైన గానము విన్నాడు. వసురాజు అక్ష
మేరకు నర్మనచివుడు వెళ్ళి

“తరువుల పొంతపొంచి వసుధావర మిత్రుడు గాంచె నచ్చటన్
దరుణిఁ, దమోవిసీలకచఁ దామర సోదర సోదర ప్రభన్
దరళ విలోచనన్ తతనితంబఁ దట్నిభగాత్ర వల్లరిన్
దరుణ శకాంక ఫాల, నొక తస్మిఁ, దరంగ వళిం, వలోచరిన్.

ఇందు 'త' కార శబ్దమును వరుసగా వాడి మాధురీ ధుర్యమైన కలస్వనముతో కర్ణరసాయనము గావించెను. 'త' కారము విశేషముగా వాడుటలోని ప్రత్యేకత వ్యాఖ్యాతలు తడవలేదు. 1 "తన్వీ శబ్దమునకు త్ + ఆను + యస్యాసా - తన్వీ అని చిత్ర విగ్రహము. తకారమును ఆనుసరించిన విశేషణములు కలది తన్వీ అయినది. అందుచేత "త" అ తన్వీ వెంట అంటి వచ్చినది.

భట్టమూర్తి ప్రతిశబ్దమును అప్పరసవలె నాట్యము చేయించగలదిట్ట. ఆశబ్దముపై చమత్కార చిత్రములను చూపుటలో అందెవేసిన చేయి.

గిరిక వీణ వాయించు చున్నది. విదూషకుడు ఆమెను చూచివచ్చి

"స్వైర విహార ధీరలగు సారసలోచనలున్న చోటికిన్
లోరున లాతిపారు చొరబూనినచో రసభంగ మంచునేఁ
జేరక పువ్వుఁడివియల చెంతనె నిల్చి లతాంగి రూపు క
న్నారగఁ జూచి వచ్చితి-నవాంబు రుహోంబక! నీకుదెల్పగన్"

(2—55)

అని విన్నవించినాడు. ఈ పద్యములోని ప్రతిశబ్దము తన గర్భములో బ్రహ్మాండమైన అర్థగాంభీర్యమును నింపుకొన్నది. సారసలోచనలు రసభంగముచేత సాలోచనలగుట. వ్యాఖ్యలోనిదే! నవాంబురుహోంబక శబ్దమును త్రిమూర్తులకు మన్మథునికి అన్వయించి ఇప్పటికి ఎందరో చెప్పి యున్నారు.

'రూపు' శబ్దముపై న ఒక లక్షణామూలకమైన వ్యంగ్యము నిర్వచింప వచ్చును. బొడ్డులేని డాలరుగల సువర్ణ హారమునకు "రూపు" అని పేరు. దీనిని కన్య రజస్వల అయిన తొమ్మిదవ రోజున మెడలో జేయుదురు. డాలరుపై న సరస్వతీ విగ్రహముండును. వినాహ సమయమున, ఈ 'రూపు' ఆభరణము తీసి తాళికట్టెంతురు. రాయలకాలములో ప్రత్యేకించి పెను

1. శ్రీ నరాల రామారెడ్డి శతావధాని వ్యాఖ్యానము

గొండ ప్రాంతములోని పంచదాయమిది. 'పువ్వతీవియ' అని చమత్కరించి గిరిక సర్వాలంకార భూషిత అని సూచించు చున్నాడు. కవి శబ్దశక్తి వలన సాధించిన అర్థచమత్కారములు అనంతములు. మూర్తికవి 'సార-చలోచ నుడు కూడ!' అంటే రస దృష్టి కలవాడని భావము. ఈ విషయము 'సారంగ' శబ్దమున మరుగుపరచి, "సారంగచ్ఛతీతి సారంగః" అని వింగ డించి తన్నుతాను సమర్థించుకొన్నాడు. నిజముగ రామరాజభూషణుడు సాహిత్యరంగమున నైవర విహారధీరుడే!! అనగా స్వతంత్ర భావనా పరి కల్పిత ధీరతా గుణుడని స్ఫురింప జేయుచున్నాడు

నర్మసఖుడు 'మునివేషమున' గిరికను సమీపించెను ఇష్టసఖ మంజువాణితో సంభాషణ ప్రారంభించినాడు.

"అనుపమ భాగ్యలక్షణ సమన్విత యీరమణీలలామ! యీ మనసిజ రాజరాజ్యరమ మానసవీధి తలంప సింధు నం దన యచ లేంద్ర నందన యనం గన నయ్యెడి! నీలతాంగి పా వనకుల గోత్ర భూతి-చెలువా! చెలువారగఁదెల్పవే" యనన్

(2—97)

కులగోత్రము లేడింటిలో హిమవత్పర్వత మొకటి. హిమవంతుని కుమారుడే కోలాహలుడు. అతని 'కులగోత్రభూతి' గిరిక! ఈ పద్యమున గిరికను, 'లతాంగి' గా చిత్రించినాడు. ఇక్కడేమిటి? గిరిక జ్ఞప్తికి వచ్చిన ప్రతి సమయములోను 'లతాంగి' శబ్దమునే ప్రయోగించినాడు.

గిరిక లతవంటి శరీరము కలది. ఆమె కన్య. కన్య సహజముగ కృశాంగియేకదా! అంతేకాదు గిరిక అటు పర్వతమునకును ఇటు నదికి జన్మించినది కనుక-వనసంబంధమైన 'లతాంగి' శబ్దమును జౌచిత్యమేరిగి పలుకావుల గుర్తుచేసినాడు. 'లతాంగి' ఒక ప్రతిమధ్య రాగము కూడ!

వసుచరిత్ర కారుడు 'జగత్పాణనందన కారుణ్య కటాక్షము' పొందిన అచ్యుష్టవంతుడు. కనుక ఇందులోని వంచనాయతి పాత్రను రామా

యణము నందలి హనుమంతుని బితుక వేషమునకు ప్రతిబింబముగా చెప్పినట్లు మనమూహించవచ్చును.

ఈ కావ్యమున పౌర్వాపర్వవిరోధము గాలించి వెతకిననూ కన్పించదు. ఉదాహరణకు ఒక్కటి మాత్రమే మనవి చేయుదును.

గిరికా వసురాజుల ప్రథమదర్శనము జరిగినది. పరస్పరము చూచుకొన్నారు. వారి అప్పటి యావనోద్రిక్త భావవాహిని గట్లు త్రెంచుకొని పొంగి పొరలినది ఇంతలో తల్లి పిలువఁబఱచినది. అటుభావజుడు, ఇటు భావజ రూపుడు వసురాజు-గిరిక కాళ్లకు బంధము వేసినారు. సిగ్గుతో వెళ్లిపోవుటకు ప్రయత్నించినది గిరిక-అప్పుడు.

“నెనరున చేయివట్టి - తడుణీ! ధరణీ నిరణీ పురంఠ రుం
డనుపక పోవుటెట్లు? తగవా! నగవారడి వెట్టనంచు - జ
వ్వనిఁ చెలువెల్ల నిల్చి - మహివల్లభ! మా చెలిమీదిప్రేమ నీ
మనమునఁబాయకుండు మని” “మానినిఁ” ...

(8—74)

గేలిసేయుచు తోడ్కొని పోయినారు. కోపము మూర్ఛిత
వించిన ఆ గిరికా రూపమే వసురాజు మనస్సులో నిల్చిపోయినది.

“ఆనగరాజు భేదియును నానగరాని మనోరథంబుతో

“మానిని” నాత్మనిల్చి, ధృతిమాని, నిరంతర బాష్పవారిఁగ
న్గొనల నాని, మానికపు గోనలలో, నెల మావి కానలో
నానన విల్తుడేవ, నలినానన యేగిన జాడ నేగుచున్”

(8—79)

ఆ 'మానినీ' విరహాతురుడై రాజధానికి మరలిపోయినాడు. ఇంతలో మంజువాణి రంగమున ప్రవేశించినది. వసురాజుకు గిరికామౌక్తిక పోరమును అందించినది. ఆ విరహవేదన ద్విగుణీకృత మైనది.

“కమనీయ ద్యుతి ధానుమా! విమల ఋక్తాదామమా! సేమమా!
కమలామోదకుః, దత్సభేసమితికిం గల్యాణమా! తన్మరా
శ మయూరీ శుకశాబ శారికల కెల్లన్ భద్రమా! తెల్పుమా!

ప్రమదా రత్నము పేరుగా నెద నినుం భావించి ప్రార్థించెదన్”

(4—100)

మొదలుగా గల పద్యముల వారా హృదయ విచారకముగా విలపించినాడు. ఈ సన్నివేశమున కవి తన్ను తాను మరచి రసభావ ప్రోతస్ఫులను ప్రవహింపజేసినాడు. ‘నిజమైన ప్రేమ, ఆత్మసౌందర్యము వియోగ కాలమున హృదయ మధనము పలన వ్యక్తము కాగలదని’ నిరూపించినాడు. ఆ పద్యములు చదువుచున్నప్పుడు ఎంతటి కఠిన హృదయములై నా ద్రవింప గలవు.

మూర్తికవి సాహిత్యములో ఐరకాయ ప్రవేశ విచారహాస్యము నేర్పిన మాంత్రికుడు. ఈ కవి కోడిరూపములో సాక్షాత్కరించి తనశక్తి సామర్థ్యములు ఎట్లు ప్రకటించుచున్నాడో గసికులు గమనింతురుగాక.

“ఒక నాడింద్రునియంత తేలువు మదయోక్తిన్ విడంబించి, తా
నొక కాలంబెరింగింపవచ్చి, మునికాపోద్వృత్తి పాలయ్యె, మా
మక శబ్దంబది యల్పమే! 1 త్రిముని సంభావ్య 2 త్రికాలీ విహో
ధకమన్ రీతి - 3 త్రిభంగిగా మొఱసె తెంతన్ తామ్రచూడౌఘముల్.

(4—128)

1. త్రిమునులు ; సూత్రకారుడు పాణిని, భాష్యకారుడు పతంజలి, వాక్యకారుడు వరరుచి.

2. త్రికాలీ : భూత భవిష్యద్వృత్తమాన కాలములు.

3. త్రిభంగి : వస్తు, నేతృ, రసాశ్రయములు.

తన్ను అనుసరించుట మహాకవీంద్రులకు నై తము సాధ్యముకాదు; తనకబ్బక క్తి అమోఘమైనది; తన కావ్యము పాణిని, పతంజలి, వరదుచి - శాస్త్రకారుల అమోదయోగ్య మైనది. అంతమాత్రమేకాదు - వసుచరిత్ర ఖూత భవిష్యద్వర్తమాన కాలములకు పనికీచచ్చు గ్రంథము అని "భాలెంక" చేసి తన పాండిత్య ప్రతిభా విశేషములను ఎలుగెత్తి చాటినాడు.

వసుచరిత్రలోని పద్యములు సంప్రదాయముగ చదివినప్పుడు ఆ సంక్షిప్తత (Brevity) అర్థమగును. ఈ కావ్యములో సంస్కారము కంటె పాండిత్యము కొన్నిపాళ్లు Dominate చేసినది (మించిపోయినది).

"అతులశైవలవతీ (2-122), సుమనోధివాస భాసుర (2-118), వేణిచలింప, సరసదరీ ఝరి (2-95)," మొదలైన పద్యములు కవి శ్లేష పాండిత్యమునకు, జర్ణనావై శద్యమునకు, వ్యంగ్యధోరణికి ఉదాహరణములు! పైపద్యములలో వాడిన "గోత్రతిలక. మహానగము - ధరాధీశుడు" వంటి పదములు పద్యభామినికి తిలకముల వంటివి.

వసుచరిత్రలో మనోరమా వివాహ సమయమున చెప్పిన పద్యమిది

"అప్పుడు తూర్ణముల్ మొరయ నమ్మిధునమ్ము విలోకనస్పృహం
దెప్పలఁ దేలవంపబడు తెల్లనిచీర తెరం గ్రహంబునన్
గొప్పు మొగంబున ఱ్ఱుఱును గొండలుదోప లతాంగి పోలెఁజె
బ్బువృత్తిలన్ సుధారసపయోనిధి పెందరఁబుట్టు నిందిరన్

(మ. 5—80)

ఇది ప్రాచీన పూర్ణోపమ. ఇందులో క్రొత్తదనము లేని మూర్తి కవి పెదవి విరచినాడు. వెంటనే

ప్రణయమును నుక్తకంఠముతో గానముచేసి అజరామరుడైన అదృష్ట
వంతుడు రామజరాజ భూషణుడు.

సాహిత్య రసపోషణ, సర్వంకషప్రాధి, గానవిద్యావికారద
త్వము, కథాశిల్పరహస్య వేత్సత్వము మూర్తిభవించిన కవితామూర్తి
భట్టమూర్తి! అతని అక్షయమైన, అక్షరమయమైన సాహితీశక్తులు ఆనన్య
అభ్యములు. వసుచరిత్ర వంటి అపూర్వచమత్కార కథా సంవిధాన మహా
నీయమగు విలక్షణ ప్రబంధము ఆంధ్రసారస్వతములో మరొకటిలేదు.